

hangsúlyozzák. Ezt egészen bizonyos, hogy nyugateurópai tapasztalataik alapján teszik, amint általában könyvük erősen visszatükrözi a német mezőgazdasági szakírók és szakmunkák hatását.

Ezek után visszatérhetünk előző magyarázatomhoz. Az ott felhozott adataimat Kovács egyszerűen figyelmen kívül hagyja vagy félremagyarázza. Azt írtam, hogy a Bodva völgyében (Szalonna) a bekötetlen kéve végét sulyokkal megveregették, hogy ne álljanak össze-vissza a gabonaszárak, az Ormányságban ezt a műveletet a jobb karra húzott esizmaszár: a *karvas, tapsolóbőr* segítségével végezték el. Ezeket az adatokat Kovács Gyula a következőkkel cáfolja: „A tarlón pedig a kévét, hogy szebb legyen, nem megveregetik, mint Gunda gondolja, hanem *még húzzák*, azaz a kiálló gabonaszálakat kihúzzák belőle“. A kévék megveregetését nemcsak én „gondolom“, hanem más is állítja. Gónyey (Ébner) írja a Zselicségből, hogy az ottaniak „mint uradalmi aratók szereztek gabonát és búzát, amit sarlóval arattak. Csizmaszárát húztak a karjukra s azzal verték a kéve tövét kerekre“.¹⁵ Ez a művelet tehát nem téveszthető össze a kévéből kiálló gabonaszálak kihúzogatóásával. De megerősít bennünket abban, hogy *marokverő* szavunkat népi mezőgazdálkodásunk egy régi munkamozzanatával; a kévébe tett marok tövének megveregetésével magyarázzuk.

Gunda Béla.

Borzas

A magyar szófejtés történetében számos olyan eset van, amikor a rokon vagy idegen nyelvekhez fordultak kétes értékű egyeztetésekért, pedig oly közel volt a magyarázat: saját nyelvünkben. Ilyen a *borzas* és családja: *borzad, borzaszt*, stb. Budenz a finnben kereste megfelelőjüket, Vámbéry a törökben. Az EtSz. egyiket sem fogadta el, de nem ad helyettük jobbat.

Induljunk ki Calepinus adataiból, melyek közt szavunknak több, ma már elavult jelentése is van: 1. hirsustus — *Borzas, sertés* (484); huspidus, hispidosus — *Borzás* (!), *sertés* (485); 2. impexus — *Borsas* (!), *etselletlen, fűsvetlen* (511); incompetus — *Borzas, esekesseg* (azaz: és ékesség nélkül való baglyas) (522); 3. hirtus — *Borzas, szennyes* (484); sentus — *Borzas, szennies* (968); 4. horridus — *Iszonyú borzas; horride — Iszonyún, borzason; horriditas — Iszonyúság, borzasság* (488). — Pápai

¹⁵ Ébner S.: Adatok a Zselicség tárgyi népraizáához, Népr. Ért. 1931. 101.

Páriznál (1708): Ruidus, Ruvidus: *Darabos, Borzos*. A magyar-latin részben Molnár Albert után nála is a mai *Borzás* van, de a latin-magyar részben több helyen is *borzos*-t ír: Capilli incompti, Coma neglecta: *Borzos haj*; Capilli inculti, Sparsi capilli: *Borzos hajak*; Hirsutae diriguere comae: *Borzos hajai merőbe fagytak*; Licinus: *Borzos hajú, Fel-álló üstökű*; Animantes spinis hirsutae: *Borzos, sertés állatok*; Subhorridus: *Borzoska, Iszonyútska*. Apáczei Cserénél is: *A kakasnak valára fekvő borzos tzbokja* (NySz.). Ez nyilván régiesség, melyet Erdély őrzött meg, mint a mai nyelvjárások is mutatják: *borzos* (Brassó m. Hosszúfalu), *bórzos* (Székelyföld), *bozzos* (Udvarhely m. MTsz.). E szavakból világosan kiválik egy *borz* alapszó, s ez nézetem szerint nem más, mint *borz* állatnév.

A régi magyar Brehm ezt írja a *borz* szóréről: „Egész testét, sőt még a fülét is meglehetősen hosszú, durva, csaknem sörteszerű, fényes szőrruha fűdi“. (I: 596). Ez egyezik Calpinus l. jelentésével, amely szerint *borzas* a. m. 'sertés' Ugyanitt olvashatjuk: „megvan az a rossz szokása, hogy a kellemetlen jelenségektől roppantul megijed. Ilyenkor reszketve, trüszkölve hátrál pár lépést, fölborzolja a szőrét és csupa kétségbeesésből űrült vakmerőséggel rohan rá ijedelme okozójára“ (607). Egy megszelídített borz szeretett dulakodni. Ha nagyon melege lett, „meg sem fordulva visszahátrált egy darabon, tüszkölve, remegve fölegyenesedett, fölborzolta szőrét s mint a fölfújt kampulyka, hempergett ide-oda a kutya előtt. A borz szőre néhány pillanat alatt lesímul és remegése is lecsendesült (605). Már CzF is így írja le: „hosszú, kemény tüskékkal, melyeket féltében vagy haragjában fölmereszt“. Tehát népünk jó természetmegfigyelését bizonyítja a *borzas*, *borzad* szó, amely ugyanazzal a kifejezéssel jelöli a lelki folyamatot és a vele együtt járó testi jelenséget. A magashangú alakok (*bérzes*, *bérzed*, *bérzenkedik*, *bérzeszt*, stb.) nem állnak ennek a magyarázatnak útjában, bár nincs kizárva, hogy ezek egy része külön eredetű. Ennek eldöntése azonban több adatot és további vizsgálatot kíván.

A *borzas* melléknévnek a *borz* állatnévhez való viszonyára nézve vö. a *hőrcsög* állatnévből alakult *hőrcsögös* melléknevet: *hőrcsögös* (Pápa vid. Somogy m. Baranya m.), *hőrcsökös* (Csalóköz, Balaton mell.) 'mérges természetű, hirtelen haragú'. *Hőrcsögös, mint a csökönös ló* (Somogy m. MTsz.). *Nagyon hőrcsögös egy embőr vót* (Baranya m. Ormányság, SzegF.1:279).

Beke Ödön.